

II. Bölcsészettudomány

Hargitai Lili
Progresszív szerkezetek a hollandban¹

*Szakmailag ellenőrizte: Dr. Nagy Roland,
(ELTE BTK Germanisztikai Intézet,
Néderlandisztikai Tanszék)*

*A holland nyelvben több „stratégiát” találunk a progresszív jelentéstartalom kifejezésére. A két leggyakoribb ilyen szerkezet az *aan het INF zijn* és a *zitten te INF*. Az utóbbi egy pozicionális igét, nevezetesen a *zitten* 'ülni' igét tartalmazza. Kutatásomban kérdőívész és korpuszkutatás módszerével azt vizsgálom, hogy a korábbi elméletek a progresszívra vonatkozóan mennyire helytállóak, melyek a legfőbb különbségek a két progresszív szerkezet között főként a két legnagyobb holland nyelvváltozatra (belga és hollandiai holland) fókuszálva. Emellett dolgozatomban kitérek a pozicionális ige (*zitten*) grammatikalizációs folyamatára is a progresszív szerkezetben. A holland anyanyelvű beszélők mellett a hollandot idegen nyelvként tanulók releváns tudását is vizsgáltam.*

1. Progresszív szerkezetek: hasonlóságok és különbségek

Az európai nyelvekben számtalan „stratégiát” találunk a progresszív jelentéstartalom kifejezésére. Ebert (2000) és Bertinetto és mtsai. (2000) megállapításaira építve két alapvető csoportot különíthetünk el a progresszív konstrukciókon belül (Lemmens, 2015). Az egyikbe azok a konstrukciók tartoznak, amelyek helyhatározós, lokatív szerkezetekből származtathatók, a másikba pedig az egyéb eredetűek. Az utóbbi csoportra heterogén összetétele miatt „periférikus” csoportként is utalnak (Booij, 2010, Lemmens, 2012, Lemmens, 2015). A germán nyelvek tekintetében ez a kép azonban tovább árnyalható. A helyhatározói eredetű progresszív szerkezeteken belül három további alcsoportot különböztethetünk meg: (1) a pozicionális igéket (ülni, állni, feküdni stb.) (POS), (2) a mozgással kapcsolatos kifejezést tartalmazó (MOTION) és (3) a lokatív prepozíciós szerkezeteket (PREP). A perifériás csoporton belül két altípust érdemes kiemelni: az úgynevezett *busy*-progresszív kifejezéseket és a *keep/hold* típusú igéket tartalmazókat. Az 1. táblázatban foglaltam össze néhány germán nyelv progresszív szerkezeteit.

¹ Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-2 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.

1. táblázat: Progresszív szerkezetek néhány germán nyelvben

	LOKATÍV			PERIFÉRIÁS	
	pozicionális ige (POS)	mozgással kapcsolatos (MOTION)	prepozíciós (PREP)	busy - PROG	keep/hold igéket tartalmazó
<i>holland</i>	pl. zit te	loopt te	is aan het	is bezig te/met	-
<i>német</i>	-	-	ist am	ist dabei zu	-
<i>svéd</i>	sitter och	är i färd med att	-	er i färd med att	hålla på och/att
<i>norvég</i>	står og	-	-	-	holde på (med)
<i>dán</i>	sidder og	er i gang med	er ved at	er i gang med	-

Forrás: saját szerkesztés Ebert 2000, Lemmens 2012 és Lemmens 2015 alapján

Kutatásomban két holland lokatív szerkezet, a POS-progresszív (azon belül is a *zitten te* INF) és a PREP-progresszív (*aan het* INF *zijn*) szerkezet összehasonlítása áll a középpontban. Vizsgálatomban egyik fő kérdése, hogy ezek használata mennyire gyakori a hollandot idegen nyelvként tanulók körében.

A lokatív eredetű konstrukciók grammatikalizációjáról számos diakrón tanulmány született (pl. Comrie, 1976, Heine és mtsai., 1991, Bybee és mtsai., 1994, Kuteva, 1999, Boogaart, 1999, Ebert, 2000, Bertinetto, 1994, Bertinetto és mtsai., 2000). A közös eredet ellenére a mai holland nyelvhasználatban úgy tűnik, nem felcserélhető a két progresszív szerkezet. Több elmélet is keletkezett azzal kapcsolatban, hogy melyek a legfontosabb különbségek a két szerkezet között, illetve hogy mely tényezők befolyásolják a kettő közötti választást. Leys (1985) szerint a két kifejezés egymás teljes szinonimájává vált, amikor a pozicionális ige a progresszív szerkezetben elveszítette eredeti jelentését. Ebert (2000) szerint is szabadon lehet választani a szerkezetek között, csupán egyéni preferenciák döntenek a választás során, nem lehet általánosításokat levonni. A legnagyobb holland leíró grammatika, az ANS (*Algemene Nederlandse Spraakkunst*) vonatkozó fejezete szerint (18.5.4.2) a két szerkezet hasonló jelentést hordoz, de a POS-progresszívben az ige által kifejezett testhelyzetnek van hozzáadott jelentéstartalma. A *Syntax of Dutch* átfogó holland grammatika is említi mindkét progresszív szerkezetet, és azt állítja, hogy a *zitten te* INF utalhat a cselekvés helyzetére, de nem szükségszerűen. Vismans (1983: 152) szerint pedig a POS-progresszív csak meg nem szakított, folyamatos cselekvéseknél használható, míg a PREP-progresszív megszakított, de folytonos tevékenységnél fordulhat elő. Érvelését az alábbi példákkal támasztja alá (Vismans, 1983).

(1) *Ik ben een boek aan het schrijven.*

Épp egy könyvet írok.

(2) *? Ik zit een boek te schrijven.*

Épp egy könyvet írok.

(3) *Ik zit een brief te schrijven.*

Épp egy levelet írok.

Vismans (1983) szerint a (2) mondat azért hangzik természetellenesen, mert egy könyvet általában nem megszakítás nélkül írunk, ezért nem indokolt a POS-progresszív használata. Egy levelet azonban könnyedén megírhatunk szünet nélkül, így a (3) mondat már sokkal természetesebben hangzik ezzel a szerkezettel. Érvelését Boogaart (1999) azonban

cáfolja. Szerinte ugyanis például a (3) mondat könnyedén elhangozhatna akkor is, ha a beszélő éppen nem a levélírással foglalkozna. Tanulmányában az „ágentivitás” (*agentivity*) és „fokozatos változás” (*gradual change*) fogalmakat hangsúlyozza. Boogaart (1999) szerint minden lokatív progresszív szerkezetnél fontos, hogy felléphet-e az alany az ágens szerepében. Az angolban például ilyesfajta megszorítás nem jelenik meg a hollanddal ellentétben. Ezt illusztrálják Boogaart (1999) a következő példái:

(4) *The plane was flying to Los Angeles, when...*

A repülőgép épp Los Angelesbe tartott, amikor...

(5) **Het vliegtuig zat naar LA te vliegen, toen...*

(6) *?Het vliegtuig was naar LA aan het vliegen, toen...*

Ezek alapján azt feltételezhetjük, hogy a holland pozicionális igék nem tekinthetők pusztán aspektuális segédigéknek, hiszen használatuk korlátozott: csak olyan alany mellett fordulhatnak elő, amelyek ágentívák. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a mondatban ezek az igék az elsődleges lexikális jelentésükben jelennek meg, hiszen nem feltétlenül van szó valódi ülő, álló, fekvő helyzetről. Boogaart (1999) szerint az (5) mondat csak azért kizárt, mert a repülőgép alanyként nem önmagától, szándékosan száll fel. Az *aan het* INF *zijn* esetében is kulcsfontosságú az ágentivitás, tehát az említett feltételnek a PREP-progresszív szerkezetnél is teljesülnie kell. Boogaart (1999) azonban megfigyel egy szisztematikus kivételt, vagyis egy olyan esetet, amikor az alany nem ágentív szerepű, mégsem agrammatikus a mondat a PREP-progresszívvvel. Az alábbi példamondatok ugyanis széles körben elfogadottnak bizonyulnak (Boogaart, 1999):

(7) *Het vliegtuig was aan het opstijgen.*

A repülőgép éppen felszállt.

(8) *De Rooms-Katholieke kerk is zich aan het vernieuwen.*

A római katolikus egyház megújulóban van.

Mindkét esetben használható a PREP-progresszív annak ellenére, hogy sem a (7), sem a (8) mondat alánya (a repülőgép és a római katolikus egyház) nem ágentív, azaz a repülőgép nem szándékosan, magától száll fel és az egyház sem teljesen önmagától újul meg. Boogaart (1999) ezt a fokozatos változás (*gradual change*) fogalmával magyarázza. Abban az esetben nincs tehát szükség ágentív alanyra, amikor a mondat fokozatos fejlődést, változást ír le. Ezt láthatjuk a (7) és (8) példákban. Broekhuis és mtsai. (2012) átfogó holland leíró nyelvтанukban említik mindkét szerkezetet, a *zitten te*-vel kapcsolatban kifejtik, hogy akár utalhat is a cselekvés helyzetére. Az alábbi mondatpár első tagja például utal az ülő helyzetre, a másodikban viszont a beszélőnek nem feltétlenül van tudomása arról, hogy valóban ülve történik-e a cselekvés (Broekhuis és mtsai., 2012):

(9) *Jan zit te lezen.*

Jan olvas. (szó szerint: ül és olvas)

(10) *Jan zit zich te vervelen.*

Jan unatkozik. (szó szerint: ül és unatkozik)

Lemmens (2015) amellett érvel, hogy a hasonlóságok ellenére két szerkezet közötti választást sokkal szigorúbb és komplexebb tényezők befolyásolják, ezért tanulmányában megpróbálja megrajzolni a POS- és PREP-progresszív szerkezetek szemantikai profilját. Az *aan het INF zijn* és a POS-progresszív egy fontos közös tulajdonsága, hogy mindkét szerkezet agrammatikus úgynevezett állapotleíró igék (*state verbs*) mellett. Ez a jellemző párhuzamba állítható az angollal, ahol szintén nem használható folyamatos igeidőben az igéknek ezen kitüntetett csoportja (Lemmens, 2015):

(11) **He is knowing.*

*Éppen most tudja.

(12) **Hij is aan het weten./*Hij zit te weten.*

A POS-progresszív korlátozott számú pozicionális igéből (*zitten* 'ülni', *staan* 'állni', *liggen* 'feküdni') hozható létre, a szerkezetben előforduló infinitív igék száma azonban jóval kevésbé korlátozott. Ez a viszonylagos szabadság a PREP-konstrukcióban lévő infinitívra is igaz. Lemmens (2015) a hasonlóságok mellett a különbségeket is felvázolja. Idézi Booij (2010) írását, aki az *aan het INF zijn* szerkezetet grammatikalizálódott konstrukcióként elemzi, amelyben az egyes részek jelentéséből már nem következtethetünk az teljes szerkezet jelentésére, azaz a progresszivitásra. Ami a *zitten te INF* szerkezetet illeti, látható, hogy a pozicionális ige jelenléte miatt a szerkezet használata korlátozottabb, mint a PREP-progresszívé, ahogyan arra az ANS (1997) is utal. A mai nyelvhasználatot vizsgálva azonban több olyan példára is akadhatunk, amelyben a *zitten te INF* szerkezet esetében nincs szó ülő helyzetről. Úgy tűnik, mintha a *zitten te INF* szerkezetben a pozicionális ige jelentése fokozatosan kiüresedne (*semantic bleaching*) (Lemmens, 2015). Kuteva (2001) szerint akkor beszélhetünk a jelenség erős grammatikalizációjáról, ha találunk olyan esetet, amelyben az infinitív ige szemantikája nem összeegyeztethető a pozicionális ige eredeti testtartásra vonatkozó jelentésével. Azaz olyan eseteket kell találni, ahol a *zitten te INF* szerkezetben álló infinitív ige által kifejezett cselekvés biztosan nem történhet ülő helyzetben. Az alábbi példák, amelyeket a SoNaR korpuszban találtam, jól illusztrálják ezt a jelenséget:

(13) *Videoclip (...) waar beyoncé zit te dansen...*

Videoklip, amelyikben Beyoncé táncol... (szó szerint: ül és táncol)

(14) *Als het zit rond te kruipen op de slachtbank...*

Ha körbevoncsolja magát a vágóhídon... (szó szerint: ül és körbevoncsolja magát)

A (13) és (14) mondatokban a táncolni és voncsolni igék szemantikája egyértelműen nem egyeztethető össze az ülő helyzettel. Az ilyen típusú használatra egyébként az ANS (1997) is kitér. A grammatika azt állítja, hogy a *hangen* 'lógni' ige kivételével a pozicionális igéknek létezik olyan használata, amely megfeleltethető a *bezig zijn met* kifejezés jelentésének, amely a holland *BUSY*-progresszívnek tekinthető. Eszerint a pozicionális igét nem csupán valódi ülő, fekvő stb. helyzetben használhatjuk. Az ANS (1997) továbbá azt is kifejti, hogy az ilyen típusú mondatok gyakran irritációt sugallnak, és elsősorban a beszélt nyelvben fordulnak elő. A továbbiakban ezt a használatot „4. fázisú *zitten*”-nek fogom nevezni Stoop (2011) terminológiáját követve. A 4. fázis a grammatikalizáció utolsó lépcsőfokára utal. Az első fázisban a pozicionális igét kizárólag testtartás kifejezésére használják, a másodikban a pozicionális ige már élettelen dolgok helyzetére is utalhat, a

harmadikban pedig előfordulhat másik ige mellett, mégpedig úgy, hogy a cselekvés helyzetére utal (Kuteva, 1999, 2001 in: Stoop, 2011). A fázisokat az alábbi példákkal lehet szemléltetni:

- (15a) *Ik lig in bed.*
Ágyban fekszem.
- (15b) *Het boek ligt op de grond.* (Stoop, 2011)
A könyv a földön fekszik.
- (15c) *De paraplu ligt op de grond te drogen.* (Stoop, 2011)
Az esernyő a földön szárad. (szó szerint: a földön fekve szárad)
- (15d) *Hij zit te dansen.* (Stoop, 2011)
Éppen táncol. (szó szerint: ül és táncol)

Kutatásomban többek között azt vizsgálom, hogy a *zitten te* INF szerkezet 4. fázisú használatának mekkora az elfogadottsága a holland anyanyelvűek és a hollandot idegen nyelvként beszélők körében.

2. Korpuszkutatás

A korpuszkutatáshoz az OpenSoNaR applikációt használtam, amely két alkorpuszból áll. Az egyik az 500 millió szóból álló holland nyelvű SoNaR korpusz, a másik pedig a CGN (*Corpus Gesproken Nederlands*) holland beszélt nyelvi korpusz, amely 900 órányi lejegyzett hanganyagot tartalmaz. Az OpenSoNaR lehetőséget ad további alkorpuszokban való keresésre, így tudtam a belga és hollandiai nyelvváltozatra külön kereséseket folytatni. Az alkorpuszokban (CGN és SoNaR) rákerestem nyelvváltozat szerint a POS- és PREP-progresszív szerkezetekre. A találatok száma mellett a program feltünteti azt is, hogy az adott szám a korpusz hány százalékát jelenti. Az OpenSoNaR applikáció emellett több szempont alapján képes csoportosítani a találatokat. A találaton belüli lemma szerinti kategorizációt választva megkapjuk a szerkezetben előforduló különböző infinitív igéket csoportosítva. Mivel lemma szerint kategorizálunk, egy ige különböző ragozott alakjai egy csoportba kerülnek, így a *zitten* különböző alakokban (szám, személy, igeidő stb.) való előfordulása nem okoz problémát a csoportok kialakításánál. A különbséget tehát csupán az infinitív ige milyensége okozza. Az így kialakult csoportok számának listázása mellett Lemmens (2015) alapján egy további adatot is feltüntettem. A különböző lemmák számát elosztva az összes találat számával ugyanis a típus/token arányhoz (*type/token ratio*) jutunk. Ez arról árulkodik, hogy mennyire sokfélék az adott szerkezetben előforduló infinitív igék. A CGN korpusz hollandiai alkorpuszát nézve például azt látjuk, hogy a 365 össztalálatot 114 különböző csoportra lehetett osztani (31,2%), míg a 137 belga találat 71 különböző infinitív igét jelentett a *zitten te* INF szerkezet esetén (51,8%). A CGN alkorpusz alapján megállapítható tehát, hogy az infinitív ige tekintetében a *zitten te* INF szerkezet nagyobb diverzitást mutat a belgiumi beszélt nyelvváltozatban. Az összesített sorokban már elhalványul a különbség, és csak kisebb különbséget fedezhetünk fel a két nyelvváltozat között a típus/token arányban, a százalékos előfordulást nézve viszont az látszik, hogy a hollandiai nyelvváltozatban összességében közel kétszer gyakoribb a szerkezet, mint a belgában. A *zitten te* INF szerkezettel kapcsolatos eredményeket az 2. táblázat rögzíti.

2. táblázat: A *zitten te* INF előfordulása az OpenSoNaR korpuszban

<i>zitten te</i> INF	Nyelv- változat	Találatszám	Gyakoriság a korpuszon	Csoportok (lemma	Típus/token arány
-------------------------	--------------------	-------------	---------------------------	---------------------	----------------------

			belül	szerint)	
SoNaR korpusz	hollandiai	4174	0,00291%	604	14,5%
	belga	5149	0,00149%	733	14,2%
CGN korpusz	hollandiai	365	0,0057%	114	31,2%
	belga	137	0,00372%	71	51,8%
Összesen	hollandiai	4539	0,00303%	623	13,7%
	belga	5286	0,00152%	743	14,1%

Forrás: saját szerkesztés

Az előbb leírtakkal szinte ellentétes jelenség figyelhető meg a PREP-progresszív szerkezet esetében. Az összesített sorokból az látható, hogy a hollandiai nyelvváltozatban közel 11%-kal nagyobb diverzitást mutatnak az infinitív igék, mint a belgiumi hollandban. A százalékos arányok viszont azt mutatják, hogy a belga alkorpuszban kicsivel gyakoribb a szerkezet (0,00319% a hollandiai 0,00305%-hoz képest). Az *aan het INF zijn* szerkezetre vonatkozó eredményeket a 3. táblázat foglalja össze.

3. táblázat: A PREP-progresszív előfordulása az OpenSoNaR korpuszban

PREP- progresszív	Nyelv- változat	Találatszám	Gyakoriság a korpuszon belül	Csoportok (lemma szerint)	Típus/token arány
SoNaR korpusz	hollandiai	4513	0,00314%	1180	26,1%
	belga	10992	0,00319%	1688	15,4%
CGN korpusz	hollandiai	62	0,000969%	52	83,9%
	belga	120	0,00325%	87	72,5%
Összesen	hollandiai	4575	0,00305%	1191	26,0%
	belga	11697	0,00319%	1697	15,3%

Forrás: saját szerkesztés

Ezután kvalitatív elemzést végeztem, vagyis a szerkezetekben leggyakrabban előforduló igéket vizsgáltam, Stoop (2011) tanulmánya alapján a *zitten te* utáni 10 leggyakoribb infinitív igét nyelvváltozatonként a 1. és 2. számú ábrán jelöltem (lásd: mellékletek). Összevetve a két listát az látszik, hogy az infinitív igéket tekintve nem mutatkozott jelentős különbség a holland és a belga adatsor között, összesen egy ige gyakoriságánál adódott annyi eltérés, hogy az változást is okozzon a sorrendben (a *staren* 'bámulni' és a *doen* 'csinálni'). Emellett mindkét nyelvváltozatban első helyen és kitüntetett gyakorisággal szerepel a *wachten* 'várni' ige.

A PREP-progresszív esetében viszont jelentős különbség mutatkozik a 3. és 4. számú ábrák között (lásd: mellékletek). Míg a hollandiai hollandot jellemző diagram nem tér el sokban a POS-progresszívektől, a belgiumi jóval „laposabb”. Ez arra utal, hogy a belgiumi nyelvhasználatban a PREP-progresszív használata kevésbé korlátozott, nem preferál egy-egy igét. Ezzel ellentétben a hollandiai hollandban kitüntetett helyen szerepel az *zijn aan het doen* konstrukció. A találatokat átböngészve az volt látható, hogy ez a kifejezés szinte minden alkalommal a *wat* (esetleg *dat*) névmások mellett szerepelt. Például:

- (16) (...) *omdat hij zag wat ik aan het doen was ging het rustiger*
 (...) mivel látta, hogy mit csinállok, nyugodtabban ment

A 3-4. ábrát összevetve továbbá az is látszik, hogy az előforduló igék jobban eltérnek a két nyelvváltozatban, mint a *zitten te* INF esetében. Több sorrendbeli cserét találhatunk,

illetve a belgiumi nyelvhasználatban negyedik (*werken* 'dolgozni'), hatodik (*gebeuren* 'történni') és a kilencedik (*bouwen* 'építeni') leggyakoribb ige nem szerepel a hollandiai holland ábrán. Fordított esetre is találunk példát, ugyanis a hollandiai listán negyedik (*lezen* 'olvasni'), hetedik (*praten* 'beszélni') és tizedik (*voorbereiden* 'felkészülni') helyen álló igeik nem szerepelnek a belgiumi rangsorban.

A korpuszkutatás eredménye összességében arra világít rá, hogy a *zitten te* INF-szerkezet nagyobb gyakorisággal fordul elő a hollandiai holland alkorpuszban, viszont a típus/token arány a belga nyelvváltozatra szűkített korpuszban nagyobb (főleg a beszélt nyelvi korpuszban mutatkozik nagyobb eltérés), vagyis a belga nyelvváltozatban változatosabbak a *zitten te* INF szerkezetben szereplő igeik. Ami az *aan het* INF *zijn* szerkezetet illeti, ezzel ellentétes tendencia figyelhető meg. A belga nyelvváltozatban gyakoribbnak bizonyult a szerkezet, viszont a szerkezetben szereplő infinitív igeik változatossága a hollandiai holland korpuszban nagyobb. A PREP-progresszívben a 10 leggyakoribb ige is több esetben tért el a hollandiai és a belgiumi holland nyelvváltozatban.

3.1 A kérdőíves kutatás módszertana

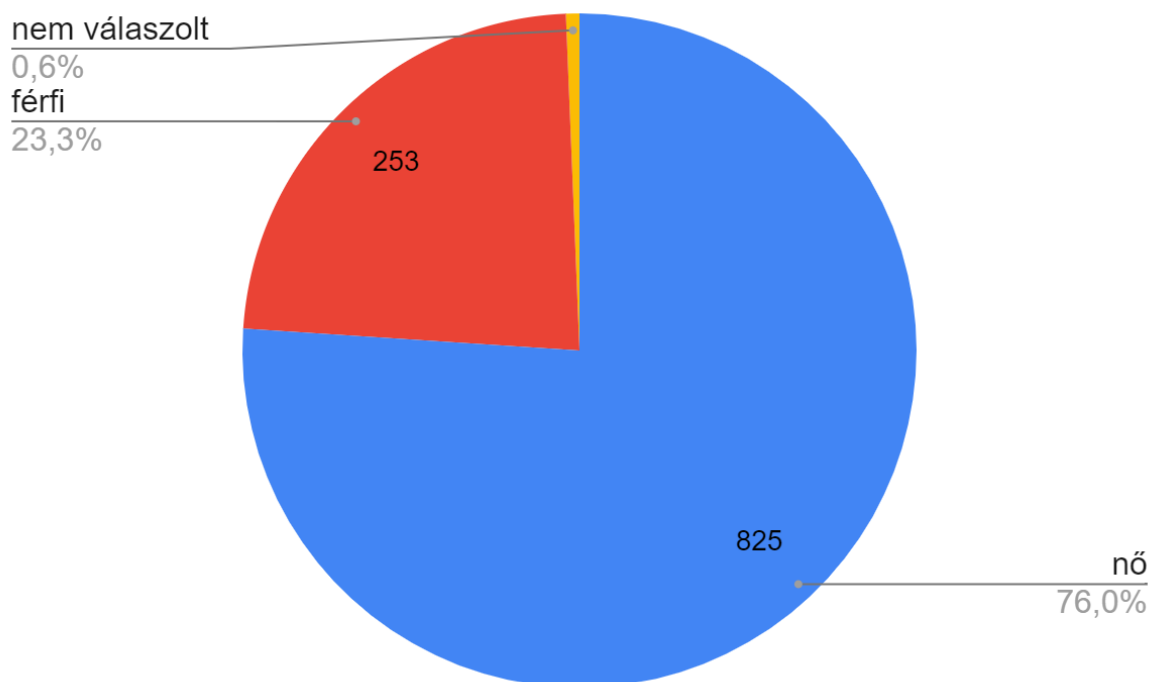
Az online kérdőíves kutatásnak - amelyhez a Google Forms felületét használtam - két fő célja volt: (1) hogy igazoljam a korpuszkutatás során a nyelvváltozatok között megfigyelt különbségeket, és (2) hogy megmérjem a *zitten te* INF grammatikalizálódott használatának elfogadottságát. A kérdőívet online terjesztettem, főként a Facebook-segítségével, illetve e-mail-ben kértem fel különböző holland és belga egyetemek oktatóit, hogy töltsék ki és továbbítsák a kérdőívet. Emellett egy korábbi online kérdőívemben önkéntes alapon megadhatták az e-mail-címüket azok az adatközlők, akiket érdekelt a kutatás eredménye, és hozzájárultak ahhoz is, hogy máskor is kereshetem őket kérdőíves kutatásaimmal kapcsolatban. Nemcsak az anyanyelvi nyelvhasználatot vizsgáltam, hanem a hollandot idegen nyelvként tanulók tudását is teszteltem, ezért két külön kérdőívet készítettem. Ezt a kérdőívet a három magyarországi néderlandisztika szak (ELTE, KRE, DE) Facebook-csoportjaiban terjesztettem. A holland anyanyelvűektől a nem, életkor, legmagasabb iskolai végzettség mellett megkérdeztem, hogy belga vagy hollandiai hollandot beszélnek. A holland mint idegen nyelv tanulóknál a holland tudásuk szintjére kérdeztem rá. Önbevallásos alapon A1-től C2-ig értékelhették nyelvtudásukat. Ezután összesen 36 mondatmegítéléses kérdés következett mindkét célcsoportnak.

A kérdőív első felében a válaszadóknak kérdésenként két-két példamondatot kellett értékelni egy 1-től 10-ig terjedő Likert-skálán aszerint, hogy mennyire tartják használatosnak a mondatokat. Az instrukcióban az is szerepelt, hogy a két mondat ugyanazt a cselekvést írja le. A Likert-skála 1-es vége a „nagyon szokatlan”, a 10-es pedig a „használatos” címkét kapta. A kérdőív első részében a PREP-progresszív és a *zitten te* INF összehasonlítása volt a célom, így az összes tesztmondatpárnál az egyik tag *aan het* INF *zijn*, a másik *zitten te* INF szerkezetet tartalmazott. A filler példamondatok nem mindig tartalmazták ezt a két szerkezetet. A tesztmondatok és a fillerek randomizáltak voltak, és a kitöltők a 15 megítélendő mondatpárt egyszerre láthatták a képernyőn. A második rész 6 mondatot tartalmazott, ebben a részben kérdésenként csak egy mondat volt adott, amelyet ugyanolyan Likert-skálán kellett értékelni használatosság alapján. 3 valódi tesztmondat mellett 3 filler mondat is szerepelt, a kérdések sorrendjét itt is randomizáltam, és a képernyőn egyszerre lehetett látni a 6 kérdést. Ebben a szekcióban a 4. fázisú *zitten* elfogadottságát teszteltem. Minden kérdés után nyitva állt a lehetőség a kitöltők számára, hogy megjegyzést írjanak a mondatokkal kapcsolatban.

3.2 A kérdőíves kutatás eredménye²

A holland anyanyelvűeket megszólító kérdőívre 1084 érvényes kitöltés érkezett, a holland tanulóknak szóló kérdőív pedig 50 elemezhető válasszal zárult. Néhány választ azért kellett törölnöm, mert a kommentárokból látszott, hogy valaki kétszer töltötte ki a kérdőívet, vagy figyelmetlenül, végig ugyanolyan pontszámokat osztott, nem tett különbséget az agrammatikus és grammatikus mondatok között. A holland mint idegen nyelv tanulóknak szóló kérdőívet pedig véletlenül egy holland anyanyelvű válaszadó is kitöltötte, így ezt a választ is töröltem. A 5–7. ábrákból látszik, hogy a kutatás nem tekinthető reprezentatívnak, ugyanis a holland anyanyelvű kitöltők 53%-a belga hollandot beszél, emellett pedig közel 92%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezik, ami nem tükrözi a holland anyanyelvű társadalom összetételét.

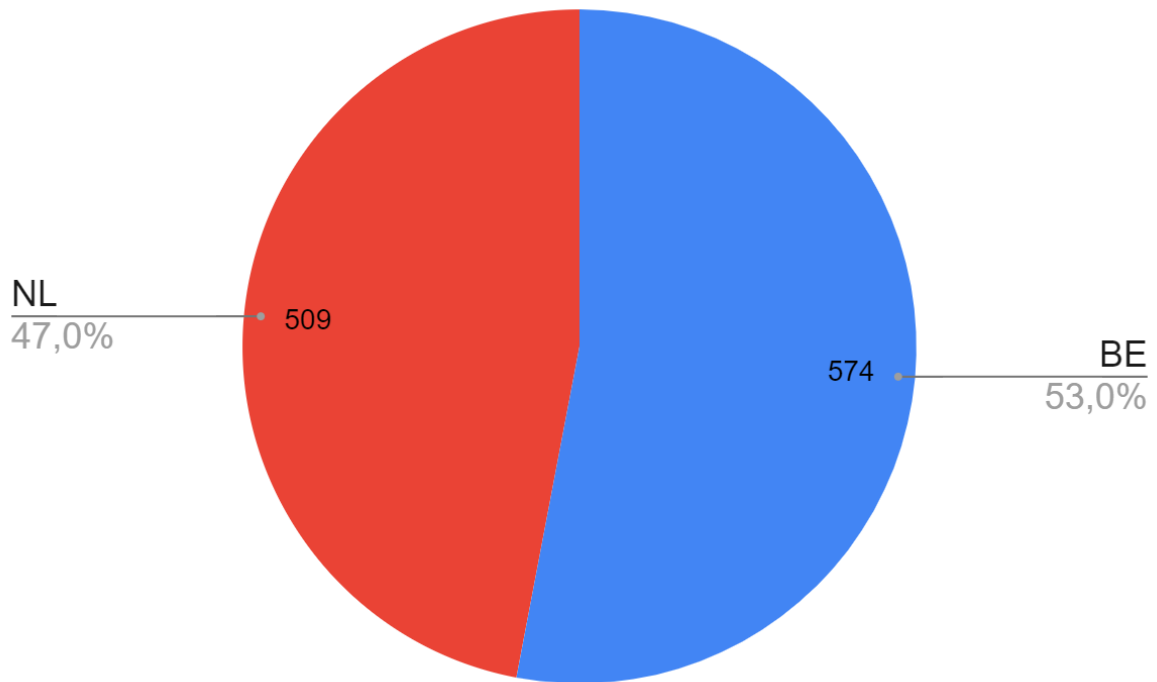
5. ábra: A holland anyanyelvű kitöltők eloszlása nem szerint

Forrás: saját szerkesztés

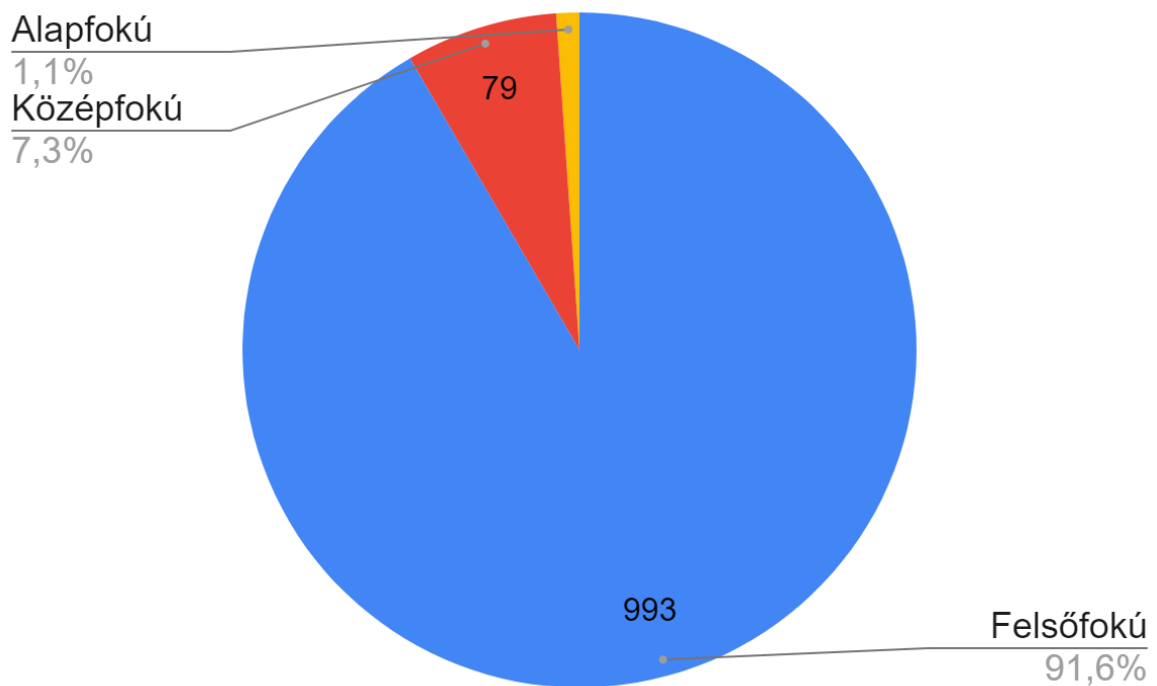
6. ábra: A holland anyanyelvű kitöltők eloszlása nyelvváltozat szerint

² Ezúton is szeretném megköszönni Mády Katalinnak és Gráci Teklának az elemzésben nyújtott segítséget.

Forrás: saját szerkesztés

7. ábra: A holland anyanyelvű kitöltők eloszlása legmagasabb iskolai végzettség szerint

Forrás: saját szerkesztés

A kérdőív első részére érkezett válaszokat a 4. táblázatban összegeztem. Az első oszlopban szerepelnek a mondatpárokban szereplő igék, a második két oszlop pedig a progresszív mondatok átlagpontszámait tartalmazza. A szórást zárójelben tüntettem fel.

4. táblázat: A holland anyanyelvű beszélők által kitöltött kérdőívben a PREP- és POS-progresszív mondatokra adott átlagpontszámok szórással

	PREP	POS
doen ('csinálni' - kérdésben)	9,65 (0,91)	6,05 (2,80)
praten ('beszélni')	9,09 (1,55)	7,92 (2,32)
lezen ('olvasni' intranszitiv használatban)	9,13 (1,59)	8,13 (2,29)
eten ('enni' intranszitiv használatban)	9,02 (1,49)	8,55 (2,01)
twijfelen ('kétkedni')	9,00 (1,67)	7,45 (2,78)
doen ('csinálni' mellékmondatban)	9,10 (1,48)	7,85 (2,35)
worden ('válni valamivé')	9,44 (1,13)	2,34 (1,93)
eten ('enni' tranzitiv használatban)	8,62 (1,99)	7,31 (2,76)
kijken ('nézni')	8,84 (1,88)	7,12 (2,92)
denken ('gondolkodni')	7,35 (2,75)	7,95 (2,42)
lezen ('olvasni' tranzitiv használatban)	9,45 (1,00)	6,96 (2,89)
doen ('csinálni' tranzitiv használatban)	8,05 (2,60)	5,95 (3,17)

Forrás: saját szerkesztés

Ami a holland anyanyelvűeknek szóló kérdőív első felét illeti, a 4. táblázatból egyértelműen kirajzolódik, hogy páronként a PREP-progresszív mondatok elfogadottsága egy kivétellel minden esetben magasabb *zitten te* INF-et tartalmazó mondatához képest, amelyet POS-nak rövidítettem. Emellett az is látható a táblázatból, hogy a szórás egy kivétellel magasabb páronként a POS-progresszív tag esetében. A kitöltők kommentjeit átnézve a reakciók többsége arra vonatkozott, hogy a *zitten te* számukra csak valódi ülő helyzet esetében elképzelhető. A POS-progresszív mondatokat sokszor beszélt nyelvinek, informálisnak vagy tájnyelvnek nevezték, néhányan pedig azt emelték ki, hogy az ilyen mondatok irritációt vagy elégedetlenséget sugallnak, például: „A '*zitten te*'-s formát kevésbé tartom formálisnak, inkább beszélt nyelvi.” Vagy: „Mindkettőt jónak érzem, de az 5b-t [a *zitten te*-t tartalmazó mondatot] inkább akkor használnám, amikor dialektust beszélek.”, és „A *wat zit je te doen* negatívabb vagy ítélezőbb.”, vagy: „Az 1b-nek [a *zitten te*-t tartalmazó mondatnak] van egy pejoratív felhangja”.³ A kommentek között észrevehető volt egy olyan tendencia is, hogy a PREP-progresszív mondatokat sokan belgának ítélték, míg a POS-progresszívet tartalmazó példákat „északon használatosnak”, vagyis hollandiai hollandnak. Mivel a normális eloszlás feltétele nem teljesült, a válaszokat páros Wilcoxon-próbának vettem alá. Először azt vizsgáltam, hogy egy nyelvváltozatban belül szignifikánsan eltér-e a PREP- és POS-progresszív mondatok elfogadottsága. Mind a hollandiai, mind a belga csoportban a Wilcoxon-próba szignifikáns ($p < 0,001$) a PREP- és POS-progresszív mondatokra adott válaszokat tekintve, ami azt jelenti, hogy a PREP-progresszívet tartalmazó mondatok szignifikánsan elfogadottabbak mindkét csoportban. Ezután azt vizsgáltam, hogy egy adott progresszív szerkezet elfogadottsága különbözik-e a nyelvváltozatok között.

³Néhány belgiumi hollandot beszélő kitöltő hozzátette, hogy az alábbi forma szintén használatos a beszélt nyelvben: „*Wat zigt je/ge aan het doen?*”

A PREP-progresszív mondatokat tekintve a próba nem mutatott szignifikáns különbséget a belga és hollandiai holland nyelvvaltozat között ($p = 0,143$). Ami viszont a POS-progresszívet illeti, az eredmény arra utal, hogy ez a szerkezet a hollandiai hollandot beszélők körében jobban elfogadott ($p < 0,001$).

Ezután Pearson-féle korrelációtesztet futtattam le az életkorra és az átlagpontszámokra vonatkozóan, amelynek eredményeit az 5. táblázat foglalja össze.

5. táblázat: Az életkor és a progresszív mondatokra adott pontszám korrelációja a holland anyanyelvű kitöltők körében, a nyelvvaltozatok tükrében

	Hollandiai holland (Pearson-korrelációs együttható és szignifikancia)	Belga holland (Pearson-korrelációs együttható és szignifikancia)
PREP-progresszív mondatok	-0,031 ($p=0,487$)	0,006 ($p=0,892$)
POS-progresszív mondatok	-0,102* ($p=0,022$)	0,056 ($p=0,180$)

Forrás: saját szerkesztés

Ha a kitöltőket nem osztjuk fel nyelvvaltozatok szerint, nem tapasztalható korreláció az életkor és a mondatokra adott pontszám között. Tovább árnyalható a kép, ha a két nyelvvaltozatra külön lefuttatjuk a korrelációra vonatkozó tesztet. Mérhető különbség adódott a belga és hollandiai kitöltőkre szűkített csoportok között. Az utóbbi csoporton belül ugyanis gyenge, de szignifikáns, negatív előjelű a korrelációs együttható az életkor és a *zitten te* INF-szerkezetet tartalmazó mondatokra adott pontszám között. A PREP-progresszívnél azonban nem tapasztalható korreláció. A belga kitöltőkre szűkített csoportban sem a PREP-, sem a POS-progresszív mondatok esetében nem adódott szignifikáns korreláció az életkor és a mondatok elfogadottsága között. Emellett az is megfigyelhető, hogy mindkét nyelvvaltozatban pozitívan és gyengén korrelál a POS- és PREP-progresszív mondatokra adott pontszám. A belga hollandot beszélők körében a korrelációs együttható $r = 0,103$ $p = 0,013$ mellett. A hollandiai holland anyanyelvűeknél a korreláció erősebb: $r = 0,265^{**}$; $p < 0,001$. Ez arra utal, hogy a PREP- és POS-progresszív mondatok elfogadása együtt jár, vagyis minél magasabb pontszámot ad egy kitöltő az egyik mondatnak, annál valószínűbb, hogy a másikat is elfogadhatónak tartja.

A kérdőív második felében a 4. fázisú *zitten* elfogadottságát teszteltem. A 6. táblázatban a három releváns tesztmondat alatt látható két agrammatikus töltelék (*filler*) mondat átlagpontszáma is (1-től 10-ig terjedő skálán).

6. táblázat: A 4. fázisú *zitten* és két agrammatikus filler elfogadottsága a holland anyanyelvűek körében

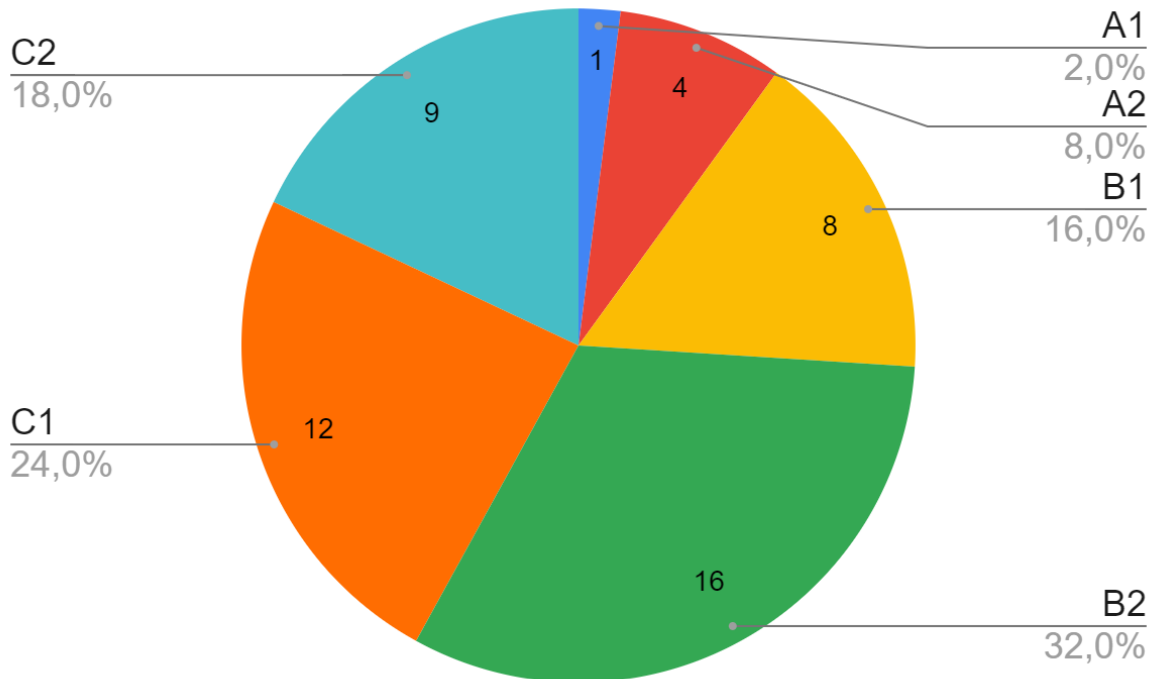
	Átlag	Szórás
Waarom zit je de hele dag rond te lopen ? (Miért járálsz egész nap fel-alá?)	3,44	2,91
Ik wist dat hij eraan zat te komen . (Tudtam, hogy el fog jönni .)	4,27	3,11
Hier is een videoclip waar Gert zit te dansen op een mooi lied. (Itt egy videóklip, amin Gert egy szép dalra táncol .)	2,96	2,50
*Mijn horloge zit stil. [szemantikai sértést tartalmazó mondat]	1,24	0,90
*Ze zijn aan het lange brieven schrijven. [szintaktikai sértést tartalmazó mondat]	1,47	1,03

Forrás: saját szerkesztés

Az eredmények azt mutatják, hogy a 4. fázisú *zitten* elfogadottsága egyértelműen magasabb, mint az agrammatikus mondatoké, tehát a jelenség valóban létezik, és bizonyos mértékben elfogadott a holland nyelvben. Emellett megfigyelhető, hogy a szórás jelentősen magasabb a három *zitten te*-t tartalmazó mondat esetén, tehát nem beszélhetünk általánosan elfogadott jelenségről. Továbbá a statisztikai elemzésből az is látszik, hogy a *zit te komen* kifejezést tartalmazó mondaton kívül mindkét 4. fázisú *zitten*-es példánál jellemző egy gyenge, negatív korreláció az életkor és a megítélés között. Vagyis minél fiatalabb egy kitöltő, annál nagyobb eséllyel ad magasabb pontszámot a 4. fázisú *zitten*-t tartalmazó példára. A *zit te lopen* esetén a korrelációs együttható $r = -0,197^{**}$ $p < 0,001$ szignifikancia mellett, a *zit te dansen*-t tartalmazó mondatnál pedig az együttható $r = -0,183^{**}$ $p < 0,001$ szignifikancia mellett. A *zit te komen* vélhetően azért nem illik bele ebbe a tendenciába, mert a kitöltők találtak egy olyan lehetséges értelmezést a mondatnak, amelyben teljesen grammatikus a *hij* használata. A *hij* egyes szám harmadik személyű, hímnemű személyes névmás helyett *het*-et használva egy közismert kifejezést kapunk, amelyben a *zitten* inkább jövő időre utal. A kommentekből az derült ki, hogy sokan a kérdőív példamondatát úgy értelmezték, hogy a *hij* egy élettelen főnévre utal a *het*-hez hasonlóan. Habár a hollandban csak két névelő van (*de* a nem semleges nemű, *het* pedig a semleges nemű főnevekre), előfordul, hogy az egyes szám harmadik személyű hímnemű személyes névmással (*hij*) utalnak vissza élettelen dolgokra is. Többen megjegyzésként azt is odaírták, hogy csak ebben az értelmezésben tartják elfogadhatónak a mondatot, tehát élőlényre nem utalhat a névmás: „A *hij*-nek egy történésnek kell lennie, például valakinek a születésnapja”, vagy „Ha a *hij* egy emberre utal, akkor nem helyes.”

A hollandot idegen nyelvként tanuló kitöltők összesített adatai a 8. ábrán láthatók.

8. ábra: A hollandot idegen nyelvként tanuló kitöltők eloszlása holland nyelv szintjük szerint

Forrás: saját szerkesztés

A 8. ábrán az látható, hogy a legtöbben legalább B1 szinten ismerik a nyelvet. A statisztikai elemzés során arra kerestem a választ, hogy a tanulók holland tudásának szintje korrelál-e a progresszív szerkezetek és a 4. fázisú *zitten* elfogadottságával.

Mivel a holland nyelvtudás szintje ordinális változó, Spearman-féle korrelációs tesztet használtam, amelynek eredményeit a 7. táblázat rögzíti.

7. táblázat: A progresszív szerkezetek elfogadottsága és a holland nyelvtudás korrelációja a hollandot idegen nyelvként tanulók körében

	Spearman korrelációs együttható (r_s)	Szignifikancia (p)
PREP-progresszív mondatok	0,385**	0,006
POS-progresszív mondatok	0,131	0,364

Forrás: saját szerkesztés

A 7. táblázat adataiból az látható, hogy a PREP-progresszív szerkezetnél közepesen erős, pozitív korreláció adódott, vagyis minél jobban ismeri valaki a nyelvet, annál valószínűbb, hogy magasabb pontszámokat ad a PREP-progresszív szerkezetet tartalmazó példamondatokra. Emellett viszont a POS-progresszívnél nem mutatkozott ilyen összefüggés. A 4. fázisú *zitten* kapcsán mondatonként futtattam le a Spearman-korrelációs tesztet. A három mondat közül kettő esetében mutatkozott összefüggés a nyelvtudás és a mondatok elfogadása között a nyelvtanulók esetében. A *zit rond te lopen* ('fel-alá járkálni') és a *zit te dansen*

(‘táncolni’) kifejezéseket tartalmazó mondatoknál negatív előjelű a Spearman-korrelációs együttható, ami azt jelenti, hogy a minél jobban ismeri valaki a nyelvet, annál valószínűbb, hogy elutasítja a 4. fázisú *zitten*-t. Az előbbi kifejezést tartalmazó mondatnál erős negatív korreláció tapasztalható ($\rho = -0,434^{**}$ $p = 0,02$ szignifikancia mellett), a *zit te dansen* esetében pedig $\rho = -0,279^*$ $p = 0,05$ mellett, vagyis gyengébb összefüggésről beszélhetünk. A 4. fázisú *zitten*-t tartalmazó mondatokra vonatkozó eredményeket a 8. táblázat foglalja össze.

8. táblázat: A 4. fázisú *zitten* és két agrammatikus filler elfogadottsága a hollandot idegen nyelvként beszélők körében

	Átlag	Szórás
Waarom zit je de hele dag rond te lopen ? (Miért járálsz egész nap fel-alá?)	4,54	3,31
Ik wist dat hij eraan zat te komen . (Tudtam, hogy el fog jönni .)	4,38	2,61
Hier is een videoclip waar Gert zit te dansen op een mooi lied. (Itt egy videóklip, amin Gert egy szép dalra táncol .)	3,72	2,99
*Mijn horloge zit stil. [szemantikai sértést tartalmazó mondat]	5,94	3,58
*Ze zijn aan het lange brieven schrijven. [szórendi sértést tartalmazó mondat]	3,34	2,86

Forrás: saját szerkesztés

A 8. táblázat adataiból az látható, hogy a hollandot idegen nyelvként tanulók magasabb pontszámot adtak a mondatoknak az anyanyelvi beszélőkhöz képest, és a 4. fázisú *zitten* elfogadottsága nem haladja meg minden esetben az agrammatikus filler mondatokét. A szemantikai sértést tartalmazó mondat magasabb átlagpontszámot kapott, mint bármely 4. fázisú *zitten*-es szerkezet. Emellett a szórás sem mutat jelentős eltérést, ami az agrammatikus filler mondatokat és a 4. fázisú *zitten*-t illeti. A holland anyanyelvűeknél mind átlagpontszámában, mind szórásban észrevehető különbség mutatkozott. A három *zitten*-es mondat elfogadottságának sorrendje sem ugyanaz a két csoportnál. Habár mindkét célcsoportnál a *dansen* (‘táncolni’) igét tartalmazó mondat a legkevésbé elfogadott, az anyanyelvi beszélőknél a *zit te komen* (‘jönni’) magasabb pontszámot kapott, mint a *zit rond te lopen* (‘fel-alá járni’). A hollandot tanulónál az utóbbi két mondat elfogadottságának sorrendje éppen ellenkező. Az eredményekből kiolvasható, hogy a hollandot tanulók bizonytalanok mind a 4. fázisú *zitten*, mind a progresszív szerkezetek használatával kapcsolatban. Az előbbit az támasztja alá, hogy a mondatok megítélésénél nem mutatkozott különbség az agrammatikus filler mondatok és a 4. fázisú *zitten*-t tartalmazó mondatok között, és hogy a szórás mértéke sem tért el jelentősen. Ezt a fajta bizonytalanságot néhány komment is alátámasztja: „Ezzel sosem találkoztam még”, „Ezt sem tudom pontosan”, vagy „Erről nem tudok semmit.” A progresszív szerkezetek használatával kapcsolatos bizonytalanságot leginkább az támasztja alá, hogy pozitív irányú korreláció adódott a tanulók holland tudás szintje és a PREP-progresszív szerkezet elfogadása között, vagyis a nyelvet kevesebb ideje tanulók hajlamosabbak elutasítani ezeket progresszív mondatokat, mivel vélhetően nem találkoztak ilyen szerkezetekkel.

4. Konklúzió

A *zitten te* INF és *aan het* INF szerkezeteket összehasonlítva úgy tűnik, hogy a holland anyanyelvű beszélők körében a nyelvváltozat és az életkor döntő befolyással bír a két szerkezet közötti választásra. A regionális különbségekre a korpuszkutatás mellett a kérdőív is rávilágított. A POS-progresszív a hollandiai beszélők körében bizonyult népszerűbbnek.

A kérdőíves kutatás emellett rávilágított az életkori tényező mérhető hatására: a POS-progresszívet tartalmazó példamondatok inkább a fiatalok körében elfogadottak. Ugyanilyen tendencia figyelhető meg a 4. fázisú *zitten*-t tartalmazó mondatok esetében is. A holland anyanyelvűekkel végzett kérdőíves kutatás arra világít rá, hogy habár a jelenség valóban létezik a nyelvben (az átlagpontoszámok alapján egyértelműen megkülönböztethetőek az agrammatikus mondatoktól), mégsem beszélhetünk általánosan elfogadott szerkezetéről.

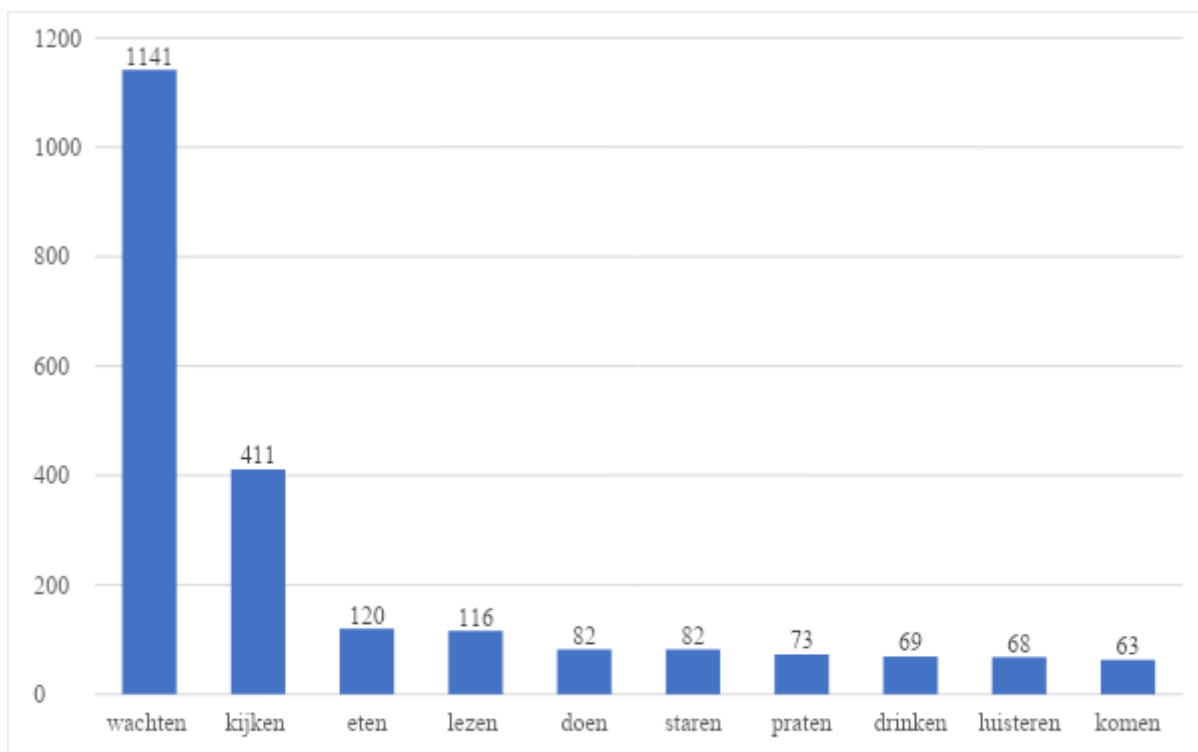
Ami a hollandot idegen nyelvként tanulókat illeti, összességében az látszik, hogy a tanulók bizonytalanabbak az anyanyelvűeknél a progresszív szerkezetekkel kapcsolatban, ideértve a 4. fázisú *zitten* használatát is. Ebben a célcsoportban pozitív irányú korreláció mutatkozott a nyelvtudás és a PREP-progresszív mondatokra adott válasz között, vagyis a nyelvet kevésbé ismerők kisebb mértékben fogadták el a progresszív szerkezetet. Emellett a 4. fázisú *zitten* elfogadása nem múlta minden esetben felül az agrammatikus filler mondatokét, és a válaszok szórásában sem mutatkozott olyan eltérés, mint a holland anyanyelvű kitöltőknél. Ebből arra következtethetünk, hogy a progresszív szerkezetek, de különösen a 4. fázisú *zitten* kevésbé ismertek a hollandot idegen nyelvként tanulók számára, használatuk bizonytalanságot okoz különös tekintettel a nyelvet rövidebb ideje tanulóknak.

Irodalomjegyzék

- Boogaart, R. (1999). *Aspect and temporal ordering: A contrastive analysis of Dutch and English*. Holland Academic Graphics.
- Broekhuis, H., Keizer, E., Dikken, M. den, & Bennis, H. (2012). *Syntax of Dutch*. Amsterdam, NR: Amsterdam University Press.
- Ebert, K. H. (2000). Progressive markers in Germanic languages. Tense and Aspect in the Languages of Europe. In Dahl, Ö. (Eds.), *Tense and Aspect in the Languages of Europe*. Berlin, DE: De Gruyter Mouton.
- Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., Rooij, J. de & Toorn, M.C. van den (1997). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne, NR: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
- Kuteva, T. (1999). „On ‘sit’/‘stand’/‘lie’ auxiliations” *Linguistics: An Interdisciplinary Journal of the Language Sciences*, 37(2), 191-213. Cologne, DE: University of Cologne.
- Kuteva, T. (2001). „Auxiliation: an enquiry into the nature of grammaticalization.” *Journal of Linguistics* 39(2). New York & Oxford, UK: Oxford University Press.
- Lemmens, M. (2002). The semantic network of Dutch posture verbs. In Newman, J. (Eds.), *Typological Studies in Language* (pp. 103–139). Amsterdam, NR: John Benjamins Publishing Company.
- Lemmens, M. (2005). „Aspectual Posture Verb Constructions in Dutch.” *Journal of Germanic Linguistics*, 17(3), 183-217.
- Lemmens, M. (2012). „Variatie en verankering bij progressiefconstructies in het Nederlands.” *Nederlandse Taalkunde*, 17(2), 284–291.
- Lemmens, M. (2015). „Zit je te denken of ben je aan het piekeren?” *Nederlandse Taalkunde*, 20(1), 5–36.
- Leys, O. (1985). „De constructie staan te + infinitief en verwante constructies” *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Akademie voor Nederlandse Taal- en Letterkunde* 3, 265-277.
- Stoop, W. (2011). *Wat zitten zit te doen. Een studie naar het grammaticalisatieproces van posture verbs in het Nederlands*. Nijmegen, NR: Radboud University. <https://www.ru.nl/cls/our-research/research-groups/grammar-cognition/theses/>
- Vismans, R. (1983). „Duratieve constructies in het Nederlands in vergelijking met de Engelse ‘Progressive’” In *Linguistische en socio- culturele aspecten van het taalonderwijs. Handelingen van het 2e Fakulteitscolloquium gehouden te Gent op 24-25-26 november 1982*. Gent, BE: Faculty of Humanities, State University.

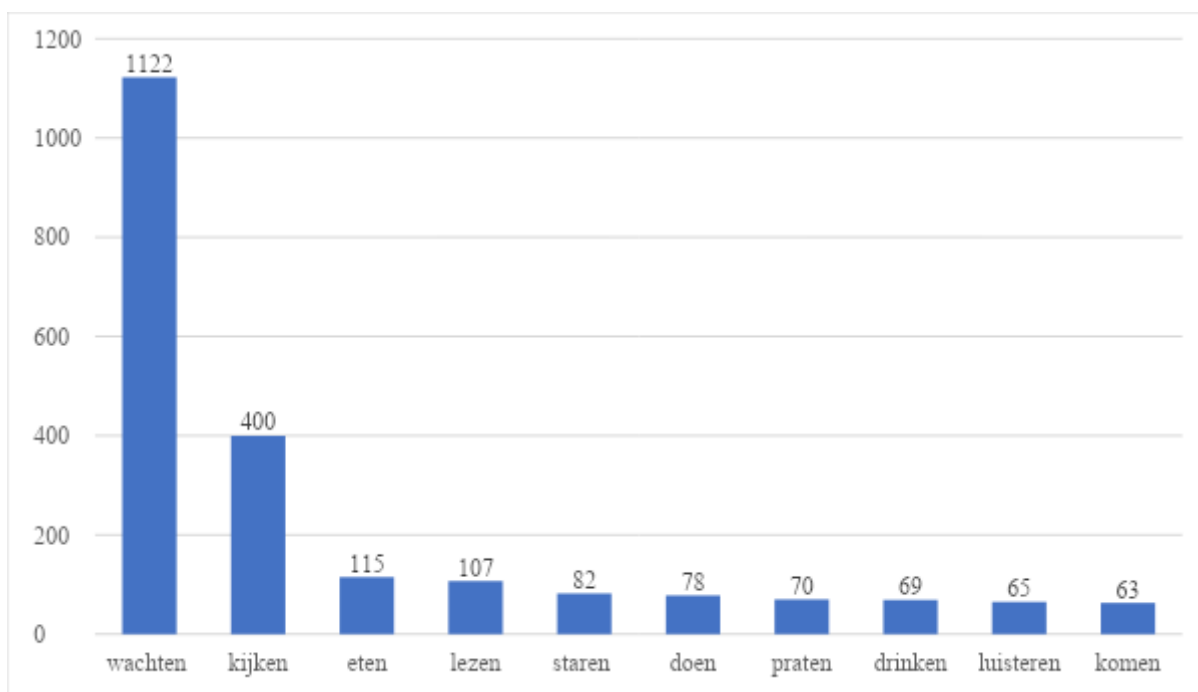
Mellékletek

1. ábra: A *zitten te* INF szerkezetben előforduló 10 leggyakoribb infinitív ige a belga holland alkorpuszban

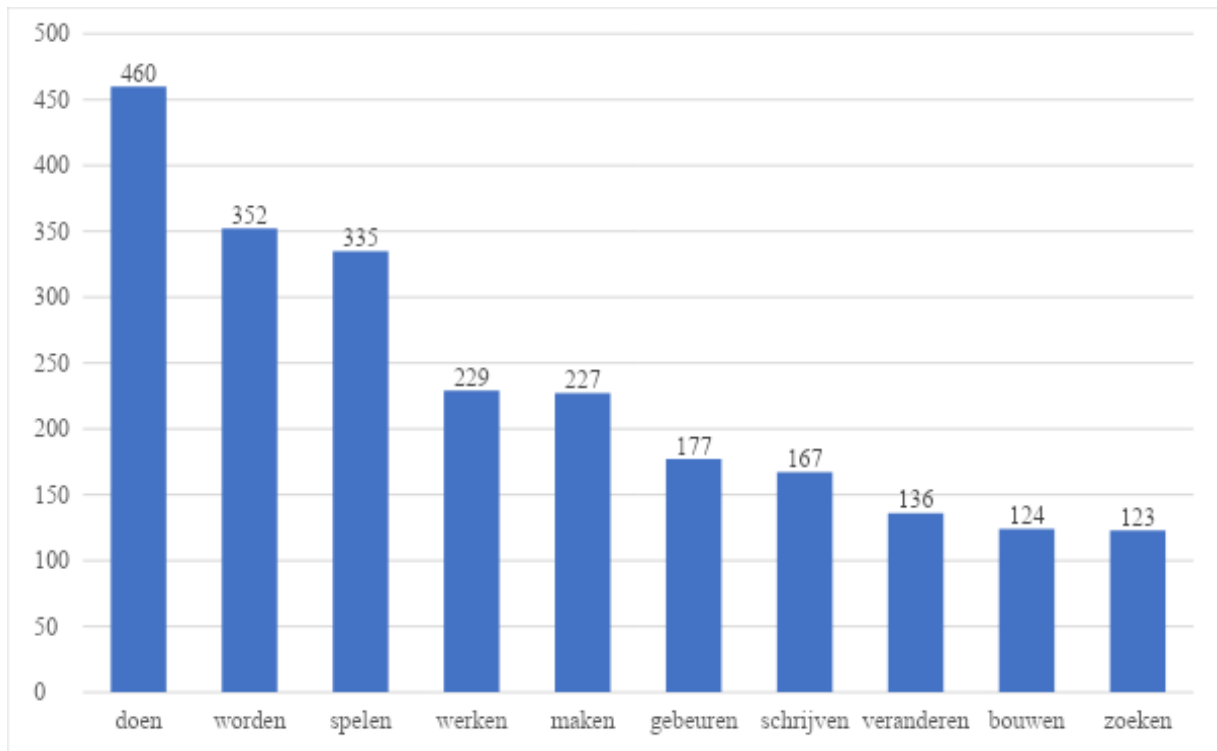
Forrás: saját szerkesztés

2. ábra: A *zitten te* INF szerkezetben előforduló 10 leggyakoribb infinitív ige a hollandiai holland alkorpuszban

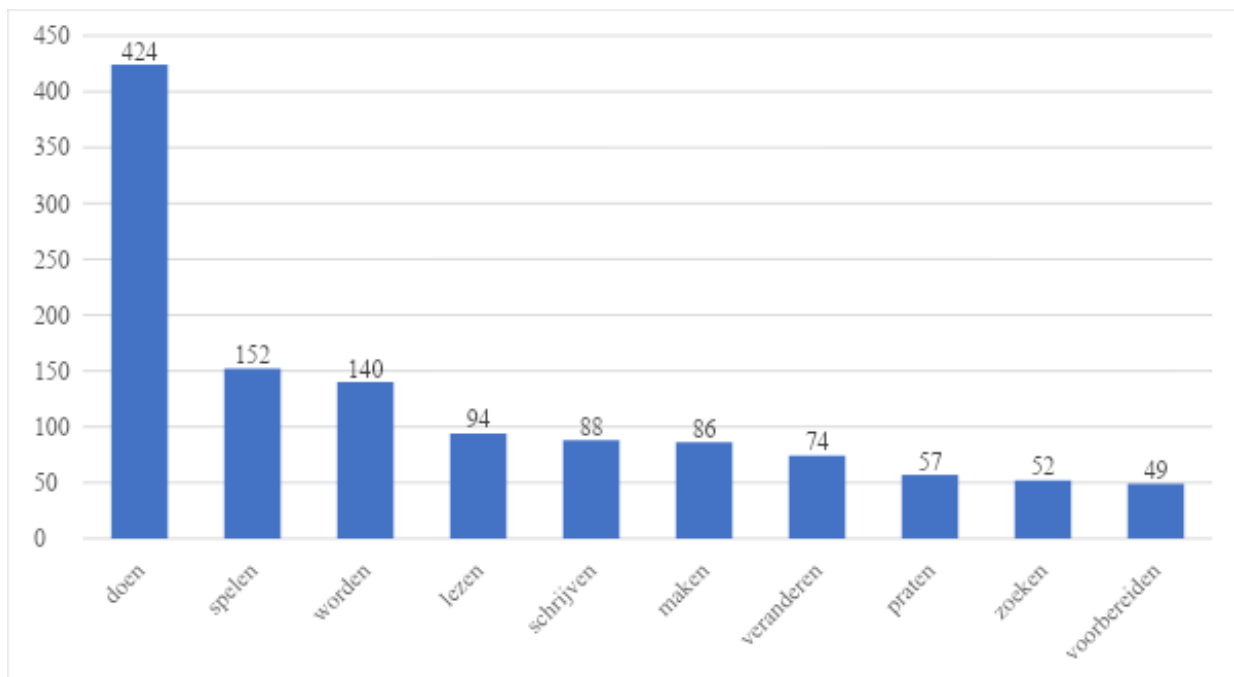
Forrás: saját szerkesztés

3. ábra: Az aan het INF zijn szerkezetben előforduló 10 leggyakoribb infinitív ige a belga holland alkorpuszban

Forrás: saját szerkesztés

4. ábra: Az aan het INF zijn szerkezetben előforduló 10 leggyakoribb infinitív ige a hollandiai holland alkorpuszban

Forrás: saját szerkesztés